

Leptodontium gemmascens (Mitt. Ex Hunt) Braithw. nieuw voor Nederland

B.O. van Zanten, Biologisch Centrum, Afd. Plantenecologie, Haren.

Leptodontium gemmascens (Mitt. ex Hunt) Braithw. is for the first time recorded from the Netherlands, viz. Gasterenseveld in the North of the Province of Drente (april 1994), growing on decaying grass in a moist, grassy heath. It is hypothesized that the species may be conspecific with *L. proliferum* Herz. from Latin America. From here the species may have reached Marion-island (Subantarctic region) and Western Europe by aerial transport. This would explain the disjunct occurrences in the mentioned regions.

De mossenwerkgroep van de KNNV te Assen is bezig (natuur)terreinen in Noord Drente te inventariseren op mossen. Tijdens één van deze excursies (7 april 1994) in het Gasterenseveld (IVON 12-35-31) werd een mossoort gevonden welke met de Nederlandse mosflora van Touw en Rubers (1989) niet op naam gebracht kon worden. Met de Engelse mosflora van Smith (1978) kon het materiaal al gauw gedetermineerd worden als *Leptodontium gemmascens* (Mitt. ex Hunt) Braithw. vanwege de zeer karakteristieke gemmenklompjes welke zich aan de toppen van de bovenste en middelste bladen bevinden.

De soort groeide op half vergaen gras tussen pollen van bochtige smeele in vochtige, sterk vergraste heide. De mossen welke in de onmiddellijke nabijheid voorkwamen (en allemaal ook op de halfvergaen grasresten) zijn de volgende: *Aulacomnium androgynum* (zeer veel), *Ceratodon purpureus* (zeer veel), *Plagiothecium laetum/curvifolium* (vrij veel), *Lophocolea heterophylla* (vrij weinig), *Dicranum scoparium* (vrij weinig), *Dicranella heteromalla* (vrij weinig), *Lophocolea bidentata* (weinig) en *Eurhynchium speciosum* (heel weinig en slecht ontwikkeld). Verder werden de volgende korstmossen aangetroffen (det. André Aptroot,

waarvoor mijn hartelijke dank): *Cladonia chlorophaea*, *C. fimbriata* en *Placynthiella icmalea*.

Leptodontium gemmascens werd voor het eerst beschreven in 1887 van Zuid Engeland door Braithwaite. Het is waarschijnlijk dat de soort daar al (veel) langer voorkwam. Lange tijd is hij beschouwd als een endem van Zuid Engeland. Later is de soort ook bekend geworden uit Denemarken (Rungby 1958 en Holmen 1961), uit de Pyreneeën (Rogeeon e.a. 1984) en sinds ca. 1990 van tal van plaatsen in West Frankrijk, België, Luxemburg en het Saarland in Duitsland (Duell e.a. 1989, Arts e.a. 1992 en Werner e.a. 1994).

Belgische moskundigen hebben voorgesteld de soort "strodakmos" te noemen omdat de soort voornamelijk op strodaken voorkomt, dit in tegenstelling tot het "rietdakmos" [*Leptodontium flexifolium* (With.) Hampe ex Lindb.] dat nagenoeg uitsluitend op ouden rieten daken voorkomt. Er zijn echter ook een aantal groeiplaatsen bekend op, net als in het Gasterense Veld, half vergaen, op de grond liggende grasresten (Driver 1982 en Werner e.a. 1994).

In Europa zijn geen kapsels bekend, de verspreiding zal daarom ongetwijfeld plaats

vinden via de eerder genoemde gemmen. Frahm (1973) geeft een duidelijk overzicht van de verschillen met *L. flexifolium*.

Smith (1978) geeft als verspreidingsgebied van het strodakmos ook het Marion-eiland op, waarbij hij zich waarschijnlijk heeft gebaseerd op een artikel van Zander (1972). Het Marion-eiland ligt ten zuidoosten van Zuid Afrika in het Subantarctische gebied. Dit materiaal heb ik in mijn bewerking van de mosflora van dat eiland (Van Zanten 1974) ook gezien en indertijd tot *Leptodontium proliferum* Herz. gerekend, een soort welke Herzog (1916) beschreven had uit het Andes-gebergte van Bolivia. Bij herbestudering van het Marion-eiland materiaal bleek dat dit inderdaad identisch is met het Europese materiaal van *L. gemmascens*.

Omtrent de verspreiding van het strodakmos moeten nog 2 vragen beantwoord worden:

- Waarom is de opmars van de soort in West Europa pas na circa 1950 op gang gekomen en sinds circa 1990 in versneld tempo.
- Hoe is te verklaren dat de soort alleen voorkomt in West Europa en het ver verwijderde subantarctische Marion-eiland.

Voor de eerste vraag kan ik mij bijvoorbeeld de volgende mogelijkheden voorstellen. De soort zou kunnen profiteren van de verhoogde concentratie van stikstof in de lucht, of er zouden meer geschikte standplaatsen beschikbaar zijn gekomen door de sterke vergrassing van de heide.

Voor beantwoording van de tweede vraag kan ik me eigenlijk maar één mogelijkheid voorstellen, namelijk dat de soort ook voorkomt in Latijns Amerika. Indien dit het geval zou zijn kan hij via de heersende westen winden vanuit het zuiden van Zuid Amerika (vanwaar de soort echter niet bekend is) naar het Marion-eiland gekomen zijn, en vanuit het noorden van Zuid Ameri-

ka (of Centraal Amerika) naar Zuid Engeland, vanwaaruit hij later zijn zegetocht door West Europa is begonnen. Van beide routes zijn in de literatuur voorbeelden bekend waarvan het waarschijnlijk is dat het areaal op deze wijze tot stand is gekomen.

De reeds genoemde *Leptodontium proliferum* uit Bolivia (ook bekend uit Colombia en Mexico) heeft dezelfde karakteristieke gemmen als *L. gemmascens*. Zander (1972) beschouwd *L. proliferum* echter als aan aparte soort welke van *L. gemmascens* verschilt door smallere gemmen en het feit dat *L. proliferum* de gemmen alleen aan de bovenste bladeren heeft, terwijl ze zich bij *L. gemmascens* ook aan de middelste en onderste bladeren bevinden. Of deze verschillen constant zijn betwijfel ik omdat de tekeningen van de gemmen van *L. proliferum* in Herzog's oorspronkelijke beschrijving (1916) volkomen gelijk zijn aan die van *L. gemmascens*. Bovendien wordt in de mosflora van Mexico (1993) door Zander een figuur gepresenteerd waarin ook de onderste en middelste bladeren een uittreddende nerf hebben hetgeen erop zou kunnen duiden dat hieraan in een vroeger stadium gemmen gezeten kunnen hebben. Een en ander moet echter nog aan de hand van authentiek materiaal nader onderzocht worden.

Het Boliviaanse type materiaal van *Leptodontium proliferum* heeft veel sporekapsels zodat de veronderstelde verspreiding vanuit Zuid Amerika naar Marion-eiland en West Europa via sporen gegaan zou kunnen zijn. Hiermee zou dan, onder voorbehoud, het probleem van de merkwaardige verspreiding van het strodakmos opgelost zijn.

Literatuur

- Arts, T., M. Asperges, P. De Bock & E. Jacques. 1992. *Leptodontium gemmascens* (Musci, Pottiaceae), nieuw voor de Belgische mosflora. *Du-mortiera* 50: 16-21.

- Braithwaite, R. 1887. The British Moss-Flora 1, 315 pp.
- Driver, P.J. 1982. *Leptodontium gemmascens* in terrestrial habitats in southeast England. J. Bryol. 12: 113.
- Duell, R. & L. Meinunger 1989. Deutschlands Moose. 368 pp. IDH-Verlag, Muenstereifel.
- Frahm, J.P. 1973. Verbreitung, Systematik und Oecologie von *Leptodontium flexifolium* (Dicks.) Hampe. Nova Hedw. 24: 413-429.
- Herzog, T. 1916. Die Bryophyten meiner zweiten Reise durch Bolivia. Bibliotheca Botanica, 87: 1-347.
- Holmen, K. 1961. En ny lokalitet for *Leptodontium*. Bot. Tidskr. 57: 360-361.
- Rogeeon, M.A. & R. Schumacker 1984. *Leptodontium flexifolium* (With.) Hampe et *L. gemmascens* (Mitt. ex Hunt) Braithw. sur les toits de chaume de la haute Adour (Hautes-Pyrénées, France). Bull. Soc. Centre-Ouest, N.S. 15: 81-101.
- Rungby, S. 1958. *Leptodontium flexifolium* (Smith) Hpe var. *gemmiferum* (Schpr.) n. comb. Found in Denmark. Bot. Not. 3 (2): 477.
- Smith, A.J.E. 1978. The Moss Flora of Britain and Ireland, 706 pp. Cambridge University Press, 706 pp.
- Touw, A. & W.V. Rubers. 1989. De Nederlandse Bladmossen. 532 pp. Nat. Hist. Bibl. KNNV Nr. 50. Pirola Uitg.
- Werner, J. & E. Sauer 1994. Oecologie und Soziologie von *Leptodontium gemmascens* (Mitt. ex Hunt) Braithw. im Luxemburger Oesling und im Saarland. Dumortiera 55-57: 2-9.
- Zander, R.H. 1972. Revision of the Genus *Leptodontium* (Musci) in the New World. Bryol. 75: 213-280.
- Zander, R.H. 1994. *Leptodontium* (C. Muell.) Hampe ex Lindb. in: The Moss Flora of Mexico, 580 pp. (A.J. Harp, H. Crum & P.M. Eckel eds.). Balkema, Cape Town.
- Zanten, B.O. van 1974. Musci: 173-227, in: Marion and Prince Edward Islands (E.M. van Zinderen Bakker sr., J.M. Winterbottom & R.A. Dyer eds.).